

Ο Νόμος 1608/1950 περί καταχραστών δημοσίου χρήματος του Θεόδωρου Π. Μαντά

Ο Ν. 1608/1950 ανατρέπει την ισορροπία ολόκληρου του ποινικού (ουσιαστικού και δικονομικού) μας συστήματος. Και τούτο διότι:

- α)** παραβιάζει την αρχή της αναγκαίας αναλογίας μεταξύ ποινής και αντικειμενικής βαρύτητας της πράξεως
- β)** πλαισιώνεται από δικονομικές διατάξεις, που παραβιάζουν συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα
- γ)** η διατήρησή του δεν συνάδει με το δικαιικό σύστημα ενός φιλελεύθερου κράτους δικαίου, καθώς είναι αντίθετη με τον προσωρινό χαρακτήρα που του απέδιδαν ακόμα και οι ίδιοι οι συντάκτες του και προέκυψε μετά από μία σειρά νομοτεχνικών «αρρυθμιών»¹.

Ειδικότερα,

α. Οι αιτιάσεις για την συνταγματικότητα του Ν. 1608/1950

Τα ερωτήματα για την συνταγματικότητα του Ν. 1608/1950 ξεκινούν από την διαπίστωση ότι οι προβλέψεις του παραβιάζουν κατ' αρχήν την αρχή της αναλογικότητας και, ειδικότερα, την υπό-αρχή της αναγκαίας αναλογίας, σύμφωνα με την οποία το λαμβανόμενο μέτρο δικονομικού καταναγκασμού πρέπει να τελεί σε ευθέως ανάλογη σχέση με τη βαρύτητα του φερομένου ως τελεσθέντος εγκλήματος. Και τούτο διότι ο νόμος αυτός απειλεί ποινή ισόβιου καθείρξεως για περιουσιακού χαρακτήρα παραβατικές συμπεριφορές, τοποθετώντας έτσι το έννομο αγαθό της περιουσίας στο ίδιο επίπεδο με τα υπέρτερα έννομα αγαθά του πολιτεύματος και της ανθρώπινης ζωής.

Ειδικότερα, όσον αφορά το ζήτημα αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι μη συμμόρφωση του νομοθέτη προς την αρχή της αναλογικότητας συνιστά, εκτός από το δυσανάλογο της εγκληματοποίησης μιας

¹ Βλ. Στέφανου Παύλου, «Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας», εκδόσεις «Δίκαιο& Οικονομία», Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 94, Αθήνα, 2006

συγκεκριμένης συμπεριφοράς, και η πρόβλεψη δυσανάλογης ποινής σε σχέση με την βαρύτητα μιας πράξης, της οποίας η εγκληματοποίηση κατ' αρχήν δεν εγείρει προβλήματα². Τα προβλήματα που γεννώνται από την δυσαναλογία αυτή γίνονται ακόμα μεγαλύτερα όταν αναλογιστεί κανείς ότι, προκειμένου για τον Ν. 1608/1950, η επιβολή δυσανάλογης ποινής θεμελιώνεται σε αόριστες έννοιες, όπως είναι αυτές που συνιστούν τις προβλεπόμενες από αυτόν επιβαρυντικές περιστάσεις, η παραδοχή της συνδρομής των οποίων οδηγεί σε επιβολή ποινής ισοβίου καθείρξεως. Επιβολή η οποία τελεί σε αντίθεση με τα άρθρα 7 και 4 του Συντάγματος.

Πράγματι, το άρθρο 1 του νόμου προβλέπει ποινή ισοβίου καθείρξεως σε περίπτωση που συντρέχουν επιβαρυντικές περιστάσεις. Ενδεικτικά ο νόμος αναφέρει ως τέτοιες: α) την επί μακρό χρόνο εξακολούθηση τελέσεως του εγκλήματος και β) την ιδιαίτερα μεγάλη αξία του αντικειμένου του εγκλήματος. Η αοριστία, όμως, των όρων «μακρός χρόνος» και «ιδιαίτερα μεγάλης αξίας» αντιτίθεται στην κατοχυρωμένη στο άρθρο 7 παρ. 1 του Συντάγματος, αρχή του «nullum crimen nulla poena sine lege». Πράγματι, η πλαστικότητα της απειλούμενης κυρώσεως αμβλύνει τις συνέπειες της αοριστίας, ενώ η ανελαστικότητα της απειλούμενης κυρώσεως καθιστά τις συνέπειες της αοριστίας οξύτερες.

Περαιτέρω, οι προβλέψεις του νόμου αυτού είναι αντίθετες και με την κατοχυρωμένη στο άρθρο 4 του Συντάγματος αρχή της ισότητας. Και τούτο διότι παρατηρείται ίση μεταχείριση ανόμοιων πραγμάτων, στο βαθμό που απειλείται ανελαστική ποινή (ισόβια κάθειρξη) για ελαστικό εγκληματικό μέγεθος (μακρός χρόνος - ιδιαίτερα μεγάλη αξία).

Ερωτήματα νομιμότητας γεννώνται, επίσης, από τα όσα ορίζει το άρθρο 308 παρ. 1 Κ.Π.Δ., αποσκοπώντας στην συντόμευση της διαδικασίας παραπομπής στο ακροατήριο των κατηγορουμένων για κατάχρηση δημοσίου χρήματος. Σύμφωνα με το ως άνω άρθρο, εάν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη και έχει διενεργηθεί κυρία ανάκριση για έγκλημα που προβλέπεται από το άρθρο 1 του Ν. 1608/1950, η περάτωσή της κηρύσσεται από το αρμόδιο Συμβούλιο Εφετών, το οποίο αποφαινεται αμετακλήτως, ακόμη και για τα συναφή πλημμελήματα.

Η αρμοδιότητα, μάλιστα, του Συμβουλίου Εφετών να αποφαινεται αμετάκλητα προσδιορίζεται από τον χαρακτήρα της αξιόποινης πράξης, που δόθηκε σ' αυτήν από τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών κατά την άσκηση της ποινικής δίωξης και από τον Ανακριτή (τακτικό ή ειδικό) με την απαγγελία της σχετικής κατηγορίας. Υφίσταται δε ακόμα και όταν το αρμόδιο Συμβούλιο Εφετών, ερευνώντας την ουσία της υπόθεσης, κρίνει ότι δεν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής των όρων του άρθρου 1 του Ν. 1608/1950, αλλά ότι πρόκειται για άλλο αδίκημα, που ανήκει στις διατάξεις του κοινού ποινικού δικαίου³.

Δεν παρέλκει να σημειωθεί, στο σημείο αυτό, πως έχει κριθεί ότι σε περίπτωση έκδοσης απαλλακτικού βουλεύματος, οι δικαιούμενοι να ασκήσουν το ένδικο μέσο της αναιρέσεως διατηρούν αυτό τους το δικαίωμα. Και τούτο με βάση το σκεπτικό ότι σε διαφορετική περίπτωση η άμεση συνέπεια θα ήταν η επίσπευση της διαδικασίας απαλλαγής των κατηγορουμένων και ο αποκλεισμός του αναιρετικού ελέγχου επί περιπτώσεων σοβαρών νομικών σφαλμάτων.

² Βλ. Νικολάου Κ. Ανδρουλάκη, «...να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας», Ποιν. Χρ. 2007, σελ. 865

³ ΑΠ 1022/2006 (αδημ.)

Οι ως άνω προβλέψεις του άρθρου 308 παρ. 1 Κ.Π.Δ. αντίκεινται στο άρθρο 20 παρ. 1 Σ, από το οποίο προκύπτει ότι ο συνταγματικός νομοθέτης αναγνωρίζει ως αναφαίρετο δικαίωμα των πολιτών την δυνατότητά τους να προσφύγουν στα Δικαστήρια. Η πάγια κρίση, όμως, του Αρείου Πάγου επί του ζητήματος της σύμπτωσης της ως άνω διάταξης με αυτήν την συνταγματική πρόβλεψη συνίσταται στο ότι:

“ ο κοινός νομοθέτης δικαιούται να καθορίζει όρους, οι οποίοι αποβλέπουν είτε στον περιορισμό και προδήλως εκνόμων ενεργειών είτε στην ταχεία εκδίκαση των υποθέσεων. Δικαιούται επίσης να περιορίσει την άσκηση ενδίκων μέσων, οσάκις κρίνει ότι επιβάλλεται, λόγω της φύσεως της υποθέσεως ή της σπουδαιότητός της, η άμεση εκδίκαση, με σκοπό την ταχύτερη περαίωση της εκκρεμότητας και προς χάριν του δημοσίου συμφέροντος⁴

Στα ίδια πλαίσια εντάσσεται και η απάντηση που έχει δώσει η νομολογία μας και στο ζήτημα της σύμπτωσης του άρθρου 308 παρ. 1 Κ.Π.Δ. με την διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της Ε.Σ.Δ.Α., με την οποία καθιερώνεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου καθ’ όλα τα διαδικαστικά στάδια μέχρι της εκδόσεως καταδικαστικής αποφάσεως επί της ασκηθείσης ποινικής διώξεως, αλλά και με το άρθρο 2 παρ. 1 του υπ’ αριθμόν 7 Πρωτοκόλλου της ως άνω Σύμβασης, το οποίο κυρώθηκε με το Ν. 1705/1987 και θεμελιώνει την ύπαρξη δύο βαθμών ουσιαστικής κρίσεως μίας ποινικής υπόθεσης.

Πράγματι, ο Άρειος Πάγος έχει κρίνει ότι είναι επιτρεπτός ο περιορισμός των ενδίκων μέσων είτε κατά την προδικασία είτε μετά το πέρας της εκδοθείσης αποφάσεως, χωρίς να ανατρέπεται το τεκμήριο αθωότητας, το οποίο είναι ενεργό, έως ότου η απόφαση καταστεί αμετάκλητη. Έτσι, θεωρείται ότι δεν αντίκειται στις ως άνω διατάξεις η απαγόρευση ασκήσεως αναιρέσεως κατά παραπεμπτικού βουλευματος του Συμβουλίου Εφετών. Και τούτο διότι έχει κριθεί πως:

- α)** η απαγόρευση αυτή δεν αντιστρατεύεται προς την νόμιμη διαδικασία της παραπομπής, λαμβανομένου υπόψη ότι υπάρχει και περαιτέρω στάδιο κρίσεως της κατηγορίας
- β)** έχει εξασφαλιστεί πλήρως το δικαίωμά του κατηγορουμένου για πρόσβαση ενώπιον του Δικαστηρίου, ακόμη και στο στάδιο της προδικασίας, ενώ το άρθρο 6 της Ε.Σ.Δ.Α. δεν καθιερώνει υποχρέωση του εθνικού νομοθέτη για την θέσπιση ενδίκων μέσων υπέρ του κατηγορουμένου⁵.

Παρά, όμως, την κατεύθυνση της νομολογίας, το ζήτημα της συμβατότητας των ρυθμίσεων του εσωτερικού δικαίου με τις ρυθμίσεις που εισάγουν οι ανωτέρω αναφερόμενες διεθνείς συμβάσεις παραμένει, ουσιωδώς, άλυτο. Και τούτο καθότι, εκτός από την θεωρία που υποστηρίζει το μη συμβατό, υπάρχει σχετική, αντίθετη με τα ανωτέρω εκτεθέντα, νομολογία, κατά την οποία η στέρηση του ενδίκου μέσου συνιστά δυσμενή δικονομική συνέπεια, που όχι μόνο δεν ευρίσκει ευθέως έρεισμα στον νόμο, αλλά είναι καταφανώς αντίθετη στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α., η οποία έχει υπερνομοθετική ισχύ, κατά το άρθρο 28 του Συντάγματος⁶.

⁴ ΑΠ 1482/2004, Ποιν. Λογ. 2004, σελ. 1804

⁵ ΑΠ 351/2005, Ποιν. Λογ. 2005, σελ. 338

⁶ Βλ. το υπ’ αριθμόν 37/2005 βούλευμα Συμβ. Εφ. Καλαμάτας, Ποιν. Χρ. 2006, σελ. 73

β. Ζητήματα και προβληματισμοί που ανακύπτουν από την εφαρμογή του Ν. 1608/1950

Η συζήτηση περί της συνταγματικότητας ή μη του Ν. 1608/1950 δεν έχει θεωρητικό και μόνο ενδιαφέρον. Και τούτο διότι η εφαρμογή του στην πράξη οδηγεί καθημερινά σε ουσιώδη παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου στον πυρήνα τους. Πράγματι, η αοριστία των όρων «μακρός χρόνος» και «ιδιαίτερα μεγάλης αξίας» αφήνει τα περιθώρια για αυθαιρεσία κατά την εφαρμογή του.

Αναφορικά με την αοριστία αυτή, μπορεί να προταθεί ο αντίλογος ότι οι ίδιοι όροι χρησιμοποιούνται και σε άλλες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα (ενδεικτικά στο άρθρο 310 παρ. 2 Π.Κ., όπου δίνεται ο ορισμός της βαριάς σωματικής βλάβης, στο άρθρο 325 Π.Κ., όπου η διάρκεια της παράνομης κατακρατήσεως για μακρό χρονικό διάστημα θεμελιώνει επιβαρυντική περίσταση, στα άρθρα 372 παρ. 1, 375 παρ. 1, 386 παρ. 1, 382 παρ. 1, και 394 παρ. 2 Π.Κ., όπου η ιδιαίτερα μεγάλη αξία του αντικειμένου της πράξεως στηρίζει απλά διακεκριμένες παραβατικές συμπεριφορές) και μάλιστα χωρίς να αμφισβητηθεί το ορισμένο του περιεχομένου τους. Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν είναι βάσιμη, αν αναλογιστεί κανείς το διακύβευμα κάθε δίκης, ενόψει του ότι στο άρθρο 1 του Ν. 1608/1950 προβλέπεται ποινή ισόβιου καθείρξεως, ενώ στις άλλες ως άνω ενδεικτικές περιπτώσεις προβλέπεται πρόσκαιρη στερητική της ελευθερίας ποινή.

Περαιτέρω, η ανωτέρω αναπτυχθείσα αντίθεση του νόμου αυτού με την αρχή της ισότητας είναι εμφανής στην πράξη όταν απειλείται η μία μόνη ποινή (ισόβια κάθειρξη) τόσο του δράστη που τελούσε το αδίκημα για κάποιο (μακρό όμως) χρονικό διάστημα όσο και σε βάρος του δράστη που τελούσε το αδίκημα για χρονικό διάστημα πολλαπλάσιο του προηγούμενου. Επίσης, προβλέπεται η μία μόνη ποινή (ισόβια κάθειρξη) για τον δράστη που αποκόμισε από τα αναφερόμενα αδικήματα όφελος ενός ορισμένου (ιδιαίτερα μεγάλου όμως) ποσού, αλλά και για τον δράστη που αποκόμισε πολλαπλάσιο του προηγούμενου περιουσιακό όφελος.

Δεν παρέλκει, στο σημείο αυτό, να αναφερθεί ότι η κρίση του Δικαστηρίου της ουσίας σχετικά με την αξία του αντικειμένου της πράξεως έχει δύο σκέλη:

- α)** το καθαρά πραγματικό, όπου το Δικαστήριο προσδιορίζει κατά την ανέλεγκτη κρίση του την αξία του πράγματος και
- β)** το χαρακτηρισμό του πραγματικού (υπαγωγή), όπου το Δικαστήριο προβαίνει στο νομικό χαρακτηρισμό του αν η αξία του πράγματος είναι ή όχι ιδιαίτερα μεγάλη.

Το δεύτερο σκέλος είναι καθαρή περίπτωση υπαγωγής και ως τέτοια ελεγκτέα αναιρετικά από τον Άρειο Πάγο.

Ακόμα, όμως, και αν, παρά τα ανωτέρω εκτεθέντα, υπάρχει η άποψη ότι ο νόμος αυτός είναι σύμφωνος με τις συνταγματικές προβλέψεις, θα πρέπει -σε επίπεδο εφαρμογής στην πράξη- να γίνεται στενή εφαρμογή της διατάξεως που καθιερώνει τις επιβαρυντικές περιπτώσεις. Σύμφωνες με την προσέγγιση αυτή είναι και οι επιστημονικές παραδοχές περί της ανάγκης να περιοριστεί το πεδίο

εφαρμογής της επίμαχης ρήτρας, με το να θεωρηθούν οι δύο ειδικά αναφερόμενες στο νόμο επιβαρυντικές περιστάσεις ως αποκλειστικώς αναφερόμενες και όχι ενδεικτικώς απαριθμούμενες.

Περαιτέρω, όταν πρόκειται για έγκλημα που έχει τελεσθεί κατ' εξακολούθηση, αφετηρία για την έναρξη του «μακρού χρόνου» θα πρέπει να είναι το σημείο όπου έχει συμπληρωθεί το όριο των πενήντα εκατομμυρίων (50.000.000) δραχμών, και ήδη εκατόν σαράντα επτά χιλιάδων (147.000) ευρώ, οπότε και ξεκινάει ο ποινικά ενδιαφέρων χρόνος, προκειμένου να κριθεί το εάν αυτός είναι «μακρός» ή όχι.

γ. Το αύριο του Ν. 1608/1950: τροποποίηση ή κατάργησή του;

Στο πλαίσιο αυτό, η αναθεώρηση των αντισυνταγματικών διατάξεων του Ν. 1608/1950 εμφανίζεται επιτακτική, ιδίως ενόψει του ότι αυτός, συγκρινόμενος με τα λοιπά νομοθετήματα που αποσκοπούν στην εξυγίανση της οικονομικής ζωής, και ειδικότερα με τον Ν. 2331/1995 για την πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, με τον Ν. 2655/1998, που κύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το ξέπλυμα, την έρευνα, την κατάσχεση και δήμευση των προϊόντων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες και με τον Ν. 2803/2000, με τον οποίο κυρώθηκε η Σύμβαση σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εμφανίζει μία παράταιρη, αναχρονιστική, εικόνα⁷.

Πράγματι, οι σκέψεις για ενδεχόμενη τροποποίηση του νόμου αυτού δεν μπορεί παρά να συνίστανται καταρχήν στην διαγραφή των ιδιαζόντως επιβαρυντικών περιστάσεων και της απειλούμενης ποινής της ισοβίου καθείρξεως. Περαιτέρω, η διάταξη του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 308 παρ. 1 Κ.Π.Δ. πρέπει να καταργηθεί, οι απειλούμενες ποινές πρέπει να ευθυγραμμιστούν με την βαρύτητα του προσβαλλομένου έννομου αγαθού, το αξιόποινο της ιδιαίτερα διακεκριμένης μορφής της αποδοχής προϊόντων εγκλήματος πρέπει να συνδεθεί με αποδοχή αντικειμένου αξίας υπερβαίνουσας το ποσό των πενήντα εκατομμυρίων (50.000.000) δραχμών και ήδη εκατόν σαράντα επτά χιλιάδων (147.000) ευρώ.

Οι σκέψεις αυτές, σε συνδυασμό με την αναποτελεσματικότητα του νόμου, όπως αυτή καταδεικνύεται από την σχεδόν εξηκονταετή πλέον εφαρμογή του, καθιστούν σαφές ότι ο Ν. 1608/1950 δεν έχει λόγο υπάρξεως στο δικαιοσύνη μας σύστημα και η μόνη ενδεδειγμένη λύση για την εκπλήρωση των σκοπών, που οδήγησαν χρόνια πριν στο να τεθεί σε εφαρμογή, συνίσταται στη διάπλωση και συμπλήρωση των αντίστοιχων διατάξεων του Ποινικού Κώδικα με την πρόβλεψη διακεκριμένων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς.

Ο Ν. 1608/1950 πρέπει να καταργηθεί και η κατάργησή του αυτή είναι το μόνο μέλλον που αυτός πρέπει να έχει⁸.

⁷ Αριστοτέλη Ι. Χαραλαμπίκη, «Η εξυγίανση της οικονομικής ζωής ως βασικός σκοπός του σύγχρονου ποινικού νομοθέτη», Ποιν. Λόγος 2003, σελ. 887

⁸ Μιχαήλ Μαργαρίτη, «Ο νόμος 1608/1950 και οι καταχραστές δημοσίου και (παρα)τραπεζικού χρήματος», εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 148